

A Meta-Analysis of Knowledge Management from an Islamic (Religion-Based) Perspective*

Reza Hosseinpour¹

Zahra Afrasyabi²

1. Assistant Professor, Faculty of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran.

hosseinpour_reza@yahoo.com

2. Faculty of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran (**Corresponding Author**).

afrasyabi.1362@gmail.com

Abstract

Knowledge management, as one of the contemporary disciplines and a key factor for success, has attracted considerable attention from leading organizations in the modern era. Through the creation, development, and dissemination of knowledge, organizations can improve productivity and achieve their organizational goals more effectively. Accordingly, knowledge management has emerged as a discipline aimed at enhancing organizational efficiency and performance.

The present study is applied in terms of purpose and employs a descriptive-analytical methodology using the meta-analysis approach to identify the components and infrastructures of Islamic knowledge management. The studies included in this meta-analysis consist of eleven research articles published between 2013 and 2023.

* Hosseinpour, R., & Afrasyabi, Z. (2024). A meta-analysis of knowledge management from an Islamic (religion-based) perspective. *Islamic Knowledge Management*, 6(1), 34–68.
<https://doi.org/10.22081/jikm.2026.74182.1108>

▣ **Article Type:** Research; **Publisher:** Islamic Sciences and Culture Academy, Qom, Iran

▣ **Received:** 2024/11/21 • **Revised:** 2024/12/10 • **Accepted:** 2024/12/21 • **Published online:** 2025/02/28

© 2024

authors retain the copyright and full publishing rights

The findings indicate that the knowledge management process consists of the stages of silence, knowledge acquisition, knowledge preservation, knowledge application, and knowledge dissemination. The realization of these processes depends upon the establishment of eight infrastructural dimensions, namely: cultural infrastructure, managerial and leadership support, human resource systems, knowledge groups, continuous improvement, information technologies, knowledge management tools, and formal and informal networks. In addition, five operational stages begin with the effective management of knowledge acquisition.

The primary objective of this study is to identify and explain the main components of Islamic knowledge management within Islamic sources in light of previous research findings. This is because knowledge and its value are so extensively emphasized in the principal religious sources of Islam, such as the Qur'an and numerous traditions, that it seems as though the sole purpose of human life is the acquisition of knowledge and its proper management.

Keywords

Islam, Organizational Goals, Knowledge, Knowledge Management.

التحليل الفوقي لإدارة المعرفة من منظور إسلامي (مرتکز علی الدین)*

ID **زهرآه أفراسيابي^٢** **رضا حسين بور^١**

أستاذ مساعد، كلية العلوم الاجتماعية والثقافية، جامعة الإمام الحسين عليه السلام، طهران، إيران.

hosseinpour_reza@yahoo.com

كلية العلوم الاجتماعية والثقافية، جامعة الإمام الحسين عليه السلام، طهران، إيران (الكاتبة المسؤولة).

afraasyabi.1362@gmail.com

الملخص

تُعَدُّ إدارة المعرفة أحد العلوم المعاصرة ومن أهمّ عوامل النجاح التي حظيت باهتمام واسع لدى كثير من المؤسسات الرائدة في العصر الحديث. فمن خلال إنتاج المعرفة وتطويرها ونشرها، تتكّن المؤسسات من رفع كفاءتها وتحقيق أهدافها التنظيمية؛ ولذلك أصبحت إدارة المعرفة تُعرف بوصفها تخصصاً يهدف إلى تعزيز الإنتاجية المؤسسية. يهدف هذا البحث، وهو بحث تطبيقي من حيث الغاية، ووصفي-تحليلي من حيث المنهج، إلى تحديد مكونات إدارة المعرفة الإسلامية وبنائها التحتية باستخدام منهج التحليل الفوقي. وقد استندت الدراسة إلى تحليل إحدى عشرة مقالة علمية محكمة نُشرت خلال الفترة الممتدة من عام ١٣٩٢ هـ.ش إلى عام ١٤٠٢ هـ.ش. وتُظهر نتائج البحث أنّ

* الاستشهاد بهذه المقالة: حسين بور، رضا؛ أفراسيابي، زهرا (٢٠٢٤). التحليل الفوقي لإدارة المعرفة من منظور إسلامي (مرتکز علی الدین). إدارة المعرفة الإسلامية، ٦(١)، صص ٣٤-٦٨.

<https://Doi.org/10.22081/jikm.2026.74182.1108>

□ نوع المقال: بحثية؛ الناشر: المعهد العالي للعلوم والثقافة الإسلامية، قم، إيران

□ تاريخ الإستلام: ٢٠٢٤/١١/٢١ • تاريخ التعديل: ٢٠٢٤/١٢/١٠ • تاريخ القبول: ٢٠٢٤/١٢/٢١ • تاريخ الإصدار: ٢٠٢٥/٠٢/٢٨

© 2024

authors retain the copyright and full publishing rights

عملية إدارة المعرفة تتكوّن من مراحل: الصمت، واكتساب المعرفة، وحفظ المعرفة، وتطبيق المعرفة، ونشرها. ويتحقّق ذلك من خلال توفير ثمانية بنى تحتية تتمثل في: البنية الثقافية، ودعم الإدارة والقيادة، ونظام الموارد البشرية، وأقسام العلوم والمعرفة، والتنمية المستمرة، وتقنيات المعلومات، وأدوات إدارة المعرفة، والشبكات الرسمية وغير الرسمية. كما تتضمّن إدارة المعرفة خمس مراحل تشغيلية تبدأ بالإدارة السليمة لعملية اكتساب المعرفة. ويتمثل الهدف الرئيس لهذا البحث في تحديد المكونات الأساسية لإدارة المعرفة الإسلامية وبيانها في ضوء المصادر الإسلامية والدراسات السابقة، لأنّ المعرفة ومكانتها في أهمّ المصادر الإسلامية، كالقرآن الكريم والروايات الواردة عن أهل البيت عليه السلام، تحتلان منزلة عظيمة، حتى ليدوأنّ الغاية الأسمى لحياة الإنسان هي تحصيل العلم وإدارته إدارةً صحيحة.

الكلمات المفتاحية

الإسلام، أهداف تنظيم المعرفة، المعرفة، إدارة المعرفة.

فرا تحلیل مدیریت دانش با رویکرد اسلامی (دین بنیان)*

رضا حسین پور^۱
زهرا افراسیابی^۲

۱. استادیار. دانشکده علوم اجتماعی و فرهنگی دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام، تهران، ایران.
 hosseinpour_reza@yahoo.com

۲. دانشکده علوم اجتماعی و فرهنگی دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
 afrasyabi.1362@gmail.com

چکیده

مدیریت دانش به عنوان یکی از علوم روز و یکی از عوامل موفقیت، مورد توجه بسیاری از سازمان‌های پیشرو در دوران معاصر است. سازمان‌ها با ایجاد دانش و گسترش و نشر آن، به موفقیت در افزایش بازده و اهداف سازمانی، دست خواهند یافت. از این رو مدیریت دانش به عنوان یک رشته با هدف ارتقای بهره‌وری در سازمان شناخته شده است. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی با استفاده از روش فرا تحلیل به شناسایی مؤلفه‌ها و زیر ساخت‌های مدیریت دانش اسلامی می‌پردازد. تحقیقات انجام شده مورد استفاده برای این فرا تحلیل شامل ۱۱ مقاله علمی پژوهشی در بازه زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۲ است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که فرایند مدیریت دانش شامل سکوت، کسب دانش، نگهداری دانش، به کارگیری دانش و انتشار آن است که با تحقق زیر ساخت‌های هشتگانه شامل زیر ساخت فرهنگی، حمایت مدیریت و رهبری، سیستم

* **استاد به این مقاله:** حسین پور، رضا؛ افراسیابی، زهرا. (۱۴۰۳). فرا تحلیل مدیریت دانش با رویکرد اسلامی (دین بنیان). مدیریت دانش اسلامی، ۶(۱)، صص ۳۴-۶۸.

<https://doi.org/10.22081/jikm.2026.74182.1108>

□ نوع مقاله: پژوهشی؛ ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۱ • تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۹/۲۰ • تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱ • تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۱۲/۱۰

© 2024

authors retain the copyright and full publishing rights

منابع انسانی، گروه‌های دانش، بهبود پیوسته، فناوری‌های اطلاعات، ابزارهای مدیریت دانش، شبکه‌های رسمی و غیررسمی است و پنج مرحله عملیاتی نیز با مدیریت صحیح در کسب دانش آغاز می‌شوند. هدف اصلی در این پژوهش، شناسایی و تبیین مؤلفه‌های اصلی مدیریت دانش اسلامی در منابع اسلامی با توجه به پژوهش‌های انجام شده است، چراکه دانش و ارزش آن در مهمترین منابع دینی اسلام مانند قرآن و روایات متعدد چنان گسترده و برجسته است که گویی برای انسان تنها هدف زیستن دستیابی به علوم و مدیریت صحیح آن است.

کلیدواژه‌ها

اسلام، اهداف سازمان، دانش، مدیریت دانش.

مقدمه و بیان مسئله

در دوران معاصر با توجه به عبور از سطح اطلاعات و ورود به سطح دانش و فناوری و پیشرفت‌های تکنولوژی مدرن و روندهای پست مدرن، مفهوم دانش بشدت مورد بحث است؛ زیرا ممکن است دانش، به‌عنوان «مفهوم در حال تحول شناختی، ذهنی، غیرمتعالی و غیرجهتی و غیرعقلانی» درک شود (الهداوی^۱، ۲۰۱۴). در این دوران برخورداری از اطلاعات و مدیریت صحیح آن، به نوعی قدرت اتکا و چتر حمایت از موجودیت سازمان‌هاست.

دانش در سازمان‌ها یک مزیت رقابتی و یک دارایی حیاتی به شمار می‌رود. شاهد این مدعا تفاوت در موفقیت شرکت‌هایی است که شاید در بدو امر به نظر برسد در سرمایه و دارایی‌ها یکسان باشند ولی یکی از آنها نسبت به دیگری سطح بالاتری از موفقیت داشته باشد بر همین مبنا باید برای استفاده بهینه از دارایی‌ها، سرمایه‌های انسانی و سرمایه‌های ساختاری باید تدابیر مدیریتی مناسبی اندیشید و این تدابیر اندیشیده شده در تعامل بین کارکنان و مدیران و گردش دانش مبحث مدیریت دانش است (رضایی نور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۶).

تفاوت در درک مفهوم دانش و نوع مدیریت آن در سازمان‌ها، ازطرف دیگر اهمیت این موضوع، می‌تواند برای مسلمانان یک معضل باشد؛ زیرا مسلمانان دانش را متصل به یک منبع الهی و دارای هدف متعالی می‌دانند در حالی که در نظام تفکر غرب دانش تنها ابزار اقتصادی و راهی برای دستیابی به بازده بیشتر سیستماتیک است.

مدیریت چنین مجموعه پیچیده‌ی بشری امری تخصصی و در عین حال سخت و طاقت فرسا است و در عین نیاز به تسلط و اشراف به علوم روز نیازمند تخصص در مدیریت دانش است. هر چند عنوان مدیریت دانش و تمرکز بر آن به‌عنوان یک علم به نسبت نوظهور و محصول دهه ۱۹۷۰م به بعد است (منطقی، اکبری، ۱۳۹۲)، ولی از نظر محتوا پیشینه‌ای به تاریخ بشریت دارد. آموزه‌های دین اسلام به‌عنوان جامع‌ترین دین مبانی

1. Shafigh, Hussain Vazhathodi AL-Hudawi

مدیریت دانش را با اشراف به مبانی معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی ناب، به وضوح تبیین کرده است (تاج‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۷).

بنابر منابع اسلامی و روایی، دو خصلت علم و دانش و حسن تدبیر امری ضروری است. امام علی علیه السلام درباره معیار علم و دانش برای مدیر می‌فرماید «ای مردم همانا سزاوارترین به این امر (خلافت و زمامداری) کسی است که توانا‌ترین آنها بر اجرای امور و داناترین به فرمان خداوند در فهم مسائل باشد» (خطبه ۱۷۲). سبک رهبری حکیمانه یکی از روش‌هایی که احاطه همه جانبه بر عملکرد، هدایت دلسوزانه، مراعات برادرانه به همراه دور اندیشی و صحت تفکر و تمرکز است که می‌تواند مدیریت دانش را به بهترین وجه نمایان سازد (رک. یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۷).

فرایند مدیریت دانش در غرب از دیدگاه یوکیوتز و ویلیامز، شامل ایجاد، حفظ و به‌کارگیری دانشی است که برای سازمان ارزش افزوده ایجاد کند (فرهمنده و همکاران، ۱۳۹۵) و در دیدگاه برکین شاو و شیهان، شامل ایجاد و خلق، آماده‌سازی، انتشار و تجاری‌سازی است؛ همچنین شکل‌گیری مدیریت دانش در غرب براساس مبانی معرفتی و غیرمعرفتی خاصی نظیر گسترش جامعه اطلاعاتی و جامعه دانشی با استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، است (فرهمنده و همکاران، ۱۳۹۵).

این در حالی است که در نظام دین بنیان و جهان‌بینی اسلامی از نظر معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و غایت‌شناسی در دانش و همچنین مدیریت دانش، اهمیت فراوانی دارند (باقرزاده و همکاران، ۱۳۹۸؛ حمزه پور، جوادی، ۱۳۹۵؛ فرهمنده و همکاران، ۱۳۹۵). استفاده از تجربیات و علوم روز دنیا در مدیریت دانش در عین التزام به مبانی اسلامی از مهمترین دغدغه‌های رهبری در سیستم و مدیریت دانش است. البته این بدان معنا نیست که مؤلفه‌های مدیریت از نظام غیر دینی اقتباس شود و بر اسلام تطبیق داده شود، بلکه در اسلام تئوری‌های مدیریت بنا نهاده شده است که به‌صورت خاص مدیریت دانش اسلامی را می‌توان استنتاج کرد. گاه مدعیان، اسلامی کردن مجریان را به مدیریت اسلامی مشتبه می‌گیرند که این بیراهه‌ای هولناک است؛ چراکه بجای کوشش در ظواهر و افراد و مجریان باید تلاش برای تغییر نگرش‌های بنیادی تئوری‌های مدیریت، بر مبنای اسلام

باشد. در بدنه تکنولوژی مدیریت دینی پرسش‌های بنیادی مطرح شده درباره سرانجام و فرجام، آرمان و چشم انداز، مطلوبیت‌ها، اهداف کیفی و کمی، عوامل بیرونی و درونی تأثیرگذار و مداخله کننده و همچنین وسایل، تمهیدات، ابزارها و رسالت‌های علمی بسیار مهم است.

در این پژوهش سعی بر آن خواهد شد که با توجه به پژوهش‌های انجام شده در حوزه مدیریت دانش اسلامی به اثبات این مدعا پرداخته شود که مبانی و مؤلفه‌های اساسی مدیریت دانش در دین اسلام (کتاب، سنت و روایات) موجود است و با استخراج مبانی آن افزون بر سازگاری با مبانی معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی اسلامی، می‌توان توانایی سیستم در عملکرد و افزایش بازده را رقم زد.

۱. روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر روش، کیفی - تحلیلی و به صورت فراتحلیل است که نمونه مورد بررسی مقالات در حوزه مدیریت دانش دینی با تکیه بر دین اسلام و نهج البلاغه می‌باشند. فراتحلیل به عنوان روشی مناسب برای به دست آوردن ترکیب جامعی از مؤلفه‌های اساسی در مدیریت دانش دین بنیان است البته نه به معنای اینکه عصاره‌ای از تحقیقات دیگران و پژوهش‌های مشابه باشد بلکه به دنبال ارزیابی و در عین حال یکپارچه‌سازی، در ضمن ایجاد حلقه ارتباطی بین پژوهش‌هایی است که در این زمینه در بازه زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۲ انجام شده است در ضمن انتخاب نمونه‌ها به صورت غیر تصادفی و هدفمند است؛ همچنین صحت سنجی داده‌ها بر مبنای تشخیص داوران مجلات است و نویسندگان این پژوهش با بررسی دقیق و هدفمند مقالات نمونه و بررسی الگوهای فرایند مدیریت دانش سعی بر این دارند تا الگویی جامع و در برگیرنده تمامی مؤلفه‌های اساسی مدیریت دانش ارائه دهند.

۲. مبانی و مفاهیم

در عصر دانایی که به عصر انفجار اطلاعات نیز شناخته می‌شود مدیریت دانش و

اطلاعات، امری ضروری و اجتناب ناپذیر به نظر می‌رسد که حیات روزمره زندگی نوع بشر به آن گره خورده است. در واقع هم فرد و هم سازمان‌های متشکل از افراد نیاز دارند که سیل اطلاعات روزمره و در عین حال در حال تغییر آن به آن، را به گونه‌ای مدیریت کنند که نهایت استفاده را از آن ببرند.

۱-۲. مدیریت دانش

دانش در لغت‌نامه دهخدا با دانستن، دانندگی، علم دانستن و دانایی (دهخدا، ۱۳۷۳، ص ۹۱۱۶) و در لغت‌نامه معین علم، معرفت (معین، ۱۳۴۳، ص ۱۴۹۰) معنی شده است و در اصطلاح دانش اطلاعات انباشته و در عین حال غنی شده وقتی به صورت ساختاریافته و منظم در کنار هم قرار می‌گیرند و بین آنها ارتباط ایجاد گردد شکل می‌گیرد دانش بر پایه «داده» و «اطلاعات» شکل می‌گیرد و به استفاده کامل و کافی از داده و اطلاعات، توان، مهارت، ظرفیت، ایده، شهود، تعبیر و تغییر انسانی اطلاق می‌شود (شارما، ۲۰۰۴).^۱

در یکی از تعاریف مدیریت دانش این گونه بیان شده است: «مدیریت دانش در سازمان تلاش برای مدیریت کردن دانایی‌ها، مهارت‌ها، دانش و بینش کارکنان، مدیران و ذی نفعان درونی و بیرونی است» (مهرعلیزاده، عبدی، ۱۳۸۸، ص ۱۷).

مدیریت دانش را می‌توان در دو حوزه مدیریت دانش فردی و مدیریت دانش در سازمان‌ها بررسی کرد. شایان ذکر است مدیریت دانش فردی صحیح می‌تواند سازمان را یاری رساند و به مدیریت دانش سازمان ایده‌آل منتهی شود. پرداختن به سیستم‌های مدیریت دانش فردی در سازمان‌های خلاق امری مطلوب است؛ چراکه کلید موفقیت در سازمان‌ها در سایه خلاقیت‌های فردی بوده و مدیریت بر افراد مؤثرتر از مدیریت بر واحدهاست.

۱-۱-۲. مدیریت دانش فردی

دانش فردی دانشی است که شامل خاطرات، داستان‌های موجود در ذهن، کتاب‌های

1. pankaj sharma: 2004.

خوانده شده و یا نوشته شده، مستندات، ادراکات و آنچه از دیگران آموخته، می‌شود (رضایی نور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۶۵).

مدیریت دانش فردی مجموعه‌ای از فرایندها را در بر می‌گیرد که یک فرد با انجام آن، دانش را برای فعالیت‌های روزمره خود اکتساب، طبقه‌بندی، ذخیره‌سازی، بازیابی و توزیع می‌کند (رضایی نور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۶۵؛ به نقل از گروند سپنکیس ۲۰۰۷).

مقوله دانش فردی پاسخی به نظریه لزوم رشد و توسعه دانش کار توسط خود اوست. مدیریت دانش فردی به افراد کمک می‌کند که اطلاعات شخصی و مهم خود را سازمان دهی کرده و در عین پیکارچگی آنان، قطعات پراکنده و تصادفی اطلاعات را به دانشی تبدیل کنند که در عمل قابل استفاده باشد این روند شامل سه مرحله گردآوری اطلاعات از منابع و تبدیل اطلاعات به وسیله فیلتر سازی و ارتباط اجزای مختلف آن است (ر.ک: رضایی نور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۶۵).

۲-۱-۲. مدیریت دانش سازمان

مدیریت دانش به طیف گسترده‌ای از فرایندها و فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که به منظور مدیریت، به اشتراک گذاری، ارتقاء و یا ایجاد سرمایه فکری یک سازمان انجام می‌شود. این نوع از مدیریت، سازمان‌ها را در امر شناسایی و گزینش و همچنین سازماندهی یازی رسانده و به اشتراک گذاری اطلاعات، مهارت‌ها و تجربه‌هایی که حافظه سازمانی را شکل می‌دهند یاری می‌رساند (نویسندگان دانشگاه هاروارد، ۱۳۸۹، ص ۷).

۲-۲. مدیریت دانش اسلامی

با توجه به تعاریف عنوان شده از مدیریت دانش، می‌توان درباره مدیریت دانش در اسلام چنین گفت «مدیریت دانش در اسلام تلاش برای تحقق دانایی کارکنان، ذی نفعان درونی و بیرونی سازمان و همچنین مدیران از طریق فرایند سکوت، کسب، نگهداری، به کارگیری و انتشار دانش برگرفته از آموزه‌های اسلامی برای دستیابی به اهداف متأثر از نظام ارزشی اسلام است (منطقی، اکبری، ۱۳۹۲).

۳-۲. سرمایه فکری

سرمایه فکری دارایی است که توانایی سازمان را برای ایجاد ثروت و موفقیت اندازه گیری می کند این دارایی نمود عینی و فیزیکی ندارد و یک دارایی نامشهود است که از طریق بهره برداری مناسب از دارایی های مرتبط با منابع انسانی، عملکرد سازمانی و روابط خارج از سازمان به دست آمده است. (رضایی نور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۸).

لری پروساک یکی از مدیران ارشد شرکت ارنست و یانگ معتقد است «سرمایه فکری چیزی است که برای تولید نوع با ارزش تری از سرمایه به صورت رسمی به کار گرفته می شود» (مجموعه نویسندگان دانشگاه هاروارد، ۱۳۸۹، ص ۵۴).

ابعاد سرمایه فکری

ابعاد سرمایه فکری شامل مؤلفه های زیر می شود:

الف) سرمایه انسانی: شامل مهارت ها، دانش، و توانایی های کارکنان سازمان است

(رضایی نور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۸).

ب) سرمایه ساختاری: اگر سرمایه انسانی افرادی که پس از پایان ساعت کاری سازمان را ترک می کنند معنا شود سرمایه ساختاری بخشی که زمینه عملی شدن ایده ها و اهداف سازمان را تأمین می کند خواهد بود (مجموعه نویسندگان دانشگاه هاروارد، ۱۳۸۹، ص ۶۱).

همچنین سرمایه ساختاری به هر چیزی که در سازمان وجود دارد و از سرمایه های انسانی در فعالیت های شان حمایت می کند اطلاق می شود این نوع سرمایه به عنوان زیربنایی پشتیبان، سرمایه انسانی را قادر می سازد به وظایف خود عمل کنند. سرمایه ساختاری تحت تملک سازمان است و با ترک کارکنان یک سازمان، سرمایه ساختاری همچنان پابرجاست، مانند حقوق مالکیت معنوی، فرایندهای کاری، نرم افزارهای سازمان، بانک اطلاعاتی، نشان تجاری و... (رضایی نور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۸).

ج) سرمایه مشتری: سرمایه مشتری یا رابطه ای، شامل دانش موجود در همه روابطی است که سازمان با رقبا، مشتریان، گروه های تجاری، تأمین کنندگان برقرار می کند و

عامل مهم در تبدیل سرمایه فکری به ارزش و اعتبار در بازار است (رضایی نور و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۹).

شیوه اداره مدیریت دانش از یک سازمان با سازمان دیگر متفاوت است ولی به طور کلی شامل مراحل زیر است:

- ۱- تهیه فهرستی از مطلوب‌ترین عملکردها؛
- ۲- ایجاد شبکه‌های انتقال اطلاعات بین کارکنانی که با مشتری‌ها در تعاملند و کارکنانی که سازنده محصولات شرکت بوده و به ارائه خدمت به مشتریان می‌پردازند؛
- ۳- تنظیم رویه رسمی در جهت تضمین این امر که تجارب و آگاهی‌های کسب شده در حین انجام یک پروژه به سایر افرادی که به انجام فعالیت‌های مشابه می‌پردازند (مجموعه نویسندگان دانشگاه هاروارد، ۱۳۸۹، صص ۳۱ - ۳۲).

بر طبق نظر چاک سیلف، مدیر برنامه مدیریت دانش در شرکت هولت پکارد، برای ارزیابی اینکه آیا شرکت و مؤسسه‌ای می‌تواند از مدیریت دانش به نحو مطلوبی نفع ببرد، باید مؤسسه و سازمان مدنظر اولاً دارای مکان‌های متعدد برای انجام فعالیت باشد، دوم اینکه باید فرهنگ آن سازمان در رابطه با مدیریت دانش ارزیابی شود (مجموعه نویسندگان دانشگاه هاروارد، ۱۳۸۹، صص ۱۳، ۳۷).

کراو، توصیف برخی از ابزارهای مورد نیاز برای سنجش، حفظ و بهره‌برداری از سرمایه‌های فکری یک شرکت را در این موارد می‌داند: «الگوهای شایستگی، گروه‌های دانش، پایگاه‌های اطلاعاتی آموخته‌ها و محل برگزاری جلسه‌های گروهی با موضوع دانش» (مجموعه نویسندگان دانشگاه هاروارد، ۱۳۸۹، ص ۱۶).

به نظر می‌رسد بین مدیریت دانش در اسلام و سایر دیدگاه‌ها تفاوت اساسی در الگوهای شایستگی باشد؛ چراکه در اسلام و دیدگاه دینی، چه در بحث فردی و چه فعالیت‌های اجتماعی، تفاوت معناداری با نظام‌های امانیستی و غیردینی داشته باشد. در نگاه غیردینی، هدف از مدیریت دانش، عملی‌سازی دانش در جهت افزایش ارزش افزوده است (منطقی، اکبری، ۱۳۹۲)، در حالی که در مدیریت دانش اسلامی، هدف رسیدن به تقرب ذات واجب‌الوجود است (نظامی‌وند چگینی، جلیوند، ۱۳۹۵).

در دین اسلام، پیشرفت فرد در گروه تعامل صحیح با جهان خارج است. تبادل اطلاعات با عوامل برون سازمانی برای یادگیری فرصت‌های جدیدی فراهم می‌آورد همان‌گونه که پیامبر ﷺ نیز فرمود به دنبال علم بروید حتی اگر در چین باشد. این یکی از مهمترین مؤلفه‌ها برای ارتقای دانش کارکنان است.

۳. پیشینه تحقیق

تحقیقات و تألیفات انجام شده در حوزه "مدیریت دانش" بسیار فراوان و با رویکردهای متفاوت است با توجه به موضوع پژوهش در دو گروه "مدیریت دانش" و به‌طور خاص "مدیریت دانش در اسلام" به موارد زیر اشاره می‌شود:

۳-۱. پیشینه عام

دکتر هوشنگ نظامی‌وند چگینی و محمدرضا جلیلوند، در مقاله‌ای تحت عنوان نگرش اسلامی به مدیریت در مقابل مدیریت اسلامی (۱۳۹۲) که در فصل‌نامه اسلام و مدیریت به چاپ رسیده است. در این پژوهش، از دستوری بودن «اسلامی کردن مدیریت» پرهیز و به طرح وجوه اثبات مدیریت اسلامی پرداخته می‌شود؛ چراکه مشخصه‌های مدیریت و عملکرد و راهکارهای آن در اسلام ناب محمدی وجود دارد. در این مقاله از ادغام تئورهای مدیریت نگرش اسلامی و نگرش‌های خاص مدیریت به وجوه اثباتی مدیریت اسلامی می‌پردازد.

علی بنیادی نائینی و بهمن نوری، در مقاله مدیریت و ملاصدرا (۱۳۹۳) با توجه به نظریه حرکت جوهری ملاصدرا و عام بودن حرکت در کل نظام معلولی جهان به فعال بودن و پویایی سیستم‌ها می‌پردازد و سپس با بررسی سیستم باز و بسته در سازمان‌ها نتیجه می‌گیرد که سیستم باز فعال‌تر بوده و نتایج سازمانی بهتر محقق خواهد شد در تغییرات برنامه‌ریزی شده و تغییرات برنامه‌ریزی شده مؤلفه‌های اساسی وجود دارد که در حوزه تغییرات کسب و کار و تغییرات فناوری باید مدیریت نیز با تغییر سازمان بهبود عملکرد آن کمک نمایند.

ابوالقاسم یعقوبی و همکاران، در مقاله سبک‌های مدیریت در نهج البلاغه (۱۳۹۶)، منتشر شده در فصل‌نامه پژوهش‌های نهج البلاغه، پس از بررسی خطب و حکمت‌های نهج البلاغه، مدیریت و رهبری تأثیرگذار را مدیریتی می‌دانند که با استفاده از علوم و دانش روز، همچنین نشر آن در سازمان، به دنبال تحقق اهداف مدیریتی باشند.

مقاله انگلیسی تأثیر اشتراک دانش مبتنی بر فناوری بر عملکرد کارکنان: اثرات تعدیلگر آموزش، پشتیبانی و رهبری (۲۰۲۳)، نوشته مای گوین^۱ و همکاران به اثبات اثرات تعدیل کننده آموزش، رهبری تحول آفرین مبتنی بر دانش و همچنین تحول در منابع سازمانی مبتنی بر دانش روز، بر عملکرد شغلی کارکنان می‌پردازند.

آیت الله جعفر سبحانی، در مقاله‌ای تحت عنوان ویژگی‌های عمومی مدیریت از دیدگاه اسلام (۱۳۷۱)، مدیریت را به عنوان یکی از دشوارترین و در عین حال ظریف‌ترین کارهای انسانی دانسته و در چشم‌انداز مدیران لایق، توجه به علوم روز و گسترش آن را از شروط اساسی مدیریت می‌داند.

۲-۳. پیشینه خاص

مقاله پویاشناسی مدیریت دانش در سیره امام علی (ع)، نوشته علی حاجی غلام سریزدی، عباس زارع بنادکوک و ولی‌الله نقی پورفر (۱۳۹۹)، در فصل‌نامه پژوهش‌نامه نهج البلاغه با بررسی روایات در سیره علمی و عملی حضرت علی (ع) در چرخه مدیریت دانش رابطه بین کسب دانش، سازماندهی و ذخیره‌سازی دانش، تسهیم دانش، استفاده از دانش و خلق دانش را به صورت علی و معلولی بیان می‌کند و در ادامه با پرداختن به نمونه‌های عملی در حکمتها و خطبه‌های نهج البلاغه مبتنی بر رفتار ولایی آن حضرت به مؤلفه‌های اساسی برای هر کدام از این حلقه‌ها می‌پردازد.

در مقاله ارائه الگوی مدیریت راهبردی دانش با تکیه بر اسلام ناب محمدی (ص)

1. Mai Nguyen

نوشته آقای حسین تاج‌آبادی، مصطفی نجاتی و منصور نیک چهره گل افزایی (۱۳۹۸) در فصل‌نامه علمی مدیریت راهبردی دفاع ملی با توجه به نظرات مشهور به بررسی مؤلفه‌های مؤثر در مدیریت دانش شامل بعد عینی (ساختار، محتوا، فرایند و روش) و در بعد ذهنی (اصول، مبادی و رویکرد) پرداخته است، اما به نمود عینی در سنت و مثاله‌ای تاریخی زمان ائمه در این مورد نپرداخته است.

در مقاله نظریه مدیریت دانش اسلامی؛ تبیین مبانی و اصول، نوشته اصغر باقرزاده، علی محمد احمدوند، نبی‌الله دهقان، محمدابراهیم سنجقی، کاظم دهقان ده‌جمالی (۱۳۹۸)، با توجه به تفاسیر و منابع اسلامی به تبیین مبانی و اصول اساسی در مدیریت دانش پرداخته شده است. ارکان نظریه‌ساز در حوزه مدیریت دانش شامل معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و روش‌شناسی دانش و ماهیت آن، همچنین ویژگی‌های دانش و مراتب آن هستند که با توجه به هر کدام، مؤلفه‌های مدیریت دانش، مقدمات کسب دانش، کسب دانش، تحلیل و ارزیابی دانش، به‌کارگیری و ذخیره‌سازی دانش به تبیین ارکان می‌پردازد.

محسن منطقی، در مقاله تبیین سازه‌های اساسی مدیریت دانش براساس نهج البلاغه (۱۳۹۵)، فصل‌نامه مدیریت انتظامی در مدیریت دانش، سه سازه اصلی شامل مدیریت، منابع انسانی و محیط را بررسی می‌کند. بر این اساس چارچوب مفهومی شکل داده است که در مدیریت ابعاد انطباق با اسلام، هدفمندی دانش و فرایند دانش و در منابع انسانی دو بعد صیانت معنوی و منابع دانش و در محیط تنها بعد اقتضائات را بر طبق روایات و حکمت‌ها مد نظر قرار داده است. نکته قابل توجه این است که در فرایند مدیریت دانش در نگاه حضرت علی (ع) با سکوت آغاز می‌شود.

در مقاله مدیریت دانش با الهام از منابع اسلامی نوشته محسن منطقی و ظاهر اکبری (۱۳۹۲)، با استناد به منابع اسلامی و احادیث و روایات پس از بررسی مفهوم چرخه مدیریت، پنج مؤلفه اصلی برای این چرخه تبیین شده است که شامل سکوت، کسب

دانش، نگهداری دانش، به کارگیری آن، انتشار دانش می‌شود و تصمیم‌گیری صحیح در صورتی محقق می‌شود که این چرخه در حرکت پیوسته و پویا باشد.

در مقاله تبیین مدیریت دانش از دیدگاه اسلام نوشته پیمان اخوان و سیدپیمان خادم الحسینی (۱۳۹۲)، پس از بررسی مفهوم دانش به تبیین اهمیت علم و دانش از دیدگاه احادیث پرداخته شده است و سپس با توجه به آیاتی از قرآن مثل آیات ۱ تا ۵ سوره علق، به چارچوب تشکیل دهنده مدیریت دانش می‌پردازد. زیرساخت‌های لازم برای مدیریت دانش اسلامی - شیعی در این مقاله بدین شرح است؛ زیرساخت فرهنگی و اجتماعی، حمایت مدیریت و رهبری، سیستم منابع انسانی، گروه‌های دانش، شبکه سازمان غیررسمی، سازمان رسمی، محیط، ابزارهای مدیریت دانش، فناوری اطلاعات، بهبود پیوسته است و سپس در پنج مرحله چرخه مدیریت را عنوان می‌کند: مرحله اول: شناخت محیط، شناخت سازمان، الگوبرداری، ممیزی دانش است. مرحله دوم: استراتژی، خط مشی، مأموریت، اهداف است. مرحله سوم: طراحی سیستم‌های دانش، منابع دانش، فرایندهای دانش، ساختار و وظایف است. مرحله چهارم مدیریت تغییر، مدیریت خطر پذیری، آموزش و فرهنگ‌سازی است. در نهایت مرحله پنجم، ارزیابی و بهبود شاخص‌ها، معیارها و عملکردها و نظارت و کنترل را شامل می‌شود.

مقاله تبیین و مقایسه مبانی معرفت‌شناسی و فلسفی مدیریت دانش از دیدگاه اسلام و غرب نوشته وحید فرهمند و رؤیا قاسمی و یاسر سبحانی فرد (۱۳۹۵) که در مجله اسلام و پژوهش‌های مدیریتی به چاپ رسیده است پس از بررسی مبانی مدیریت دانش در غرب با دو رویکرد گفتمان محاوره‌ای پست مدرن و گفتمان ساخت‌گرایی تفسیری، سپس به مبانی مدیریتی اسلام پرداخته می‌شود که از منشأ دانش یعنی خداوند آغاز شده است و سپس الگوهای مدیریتی و اجتهاد تبیین می‌شود در این مقاله فرایند مدیریت دانش را سکوت، کسب، نگهداری و به کارگیری دانش و سپس انتشار آن می‌دانند و از احادیث و روایات به عنوان شاهد مثال استفاده می‌شود؛ چراکه

نویسندگان این مقاله به این موضوع تأکید دارند که دانش و عمل توأمان باهم می‌توانند کارساز باشند.

آقای مهدی حمزه‌پور و مجتبی جوادى در مقاله‌ای تحت عنوان تبیین مبانی نظری مدیریت دانش از دیدگاه اسلام و غرب (۱۳۹۵) که در فصل‌نامه تحقیقات بنیادین علوم انسانی به چاپ رسیده است به بررسی تطبیقی مبانی مدیریت دانش پرداخته و در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که کامل‌ترین ویژگی‌های معرفتی مدیریت دانش، در دین اسلام وجود دارد.

محمد موسی‌خانی و همکاران در مقاله‌ای تحت عنوان مدیریت دینی (دین‌بنیان): طرح مسئله «مدیریت دانش» در «تمدن دینی» (۱۳۹۲)، در فصل‌نامه علمی تخصصی اسلام و مدیریت ضمن بررسی الگوی روش‌شناختی شکل‌گیری مسائل نظریه‌ها که در این میان مبادی و مبانی اولیه معرفتی در کنار عوامل غیر معرفتی و زمینه‌ای این الگو را تشکیل می‌دهند در تمدن اسلامی و مدیریت دین بنیان در اسلام رشد علمی و ترقی عملی در مدینه فاضله در گرو شناخت صحیح مبانی انسان‌شناسانه دینی است.

همچنین موسی‌خانی و همکاران در فرایند مدیریت دانش کشف، انتخاب، اکتساب، جذب، ترکیب، درونی‌سازی، ایجاد، خلق و تولید دانش‌ها، همچنین توزیع، نشر، انتشار و انتقال آنها در سطح تمدن دینی اشاره دارد.

مقاله انگلیسی جهان‌بینی اسلامی در مورد مدیریت دانش: کاربرد در سیستم آموزش مسلمان، نوشته شفیق حسین الهداوی^۱ و همکاران (۲۰۱۴م) چاپ شده در مجله تاریخ و تمدن جهان اسلام به این نکته توجه نشان می‌دهد که دانش در اسلام یک جهان‌بینی معین درک می‌شود و در آن ابعاد معنوی، فکری، اخلاقی و تمدن زندگی بشر را در بر می‌گیرد. هدف این پژوهش ارائه چارچوب برای خلق و مدیریت دانش با توجه به رویکرد اسلامی است.

1. Shafigh, Hussain Vazhathodi AL-Hudawi

۴. یافته‌های پژوهش

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
پویا شناسی مدیریت دانش در سیره امام علی علیه السلام	علی حاجی غلام سریزدی، عباس زارع بنادکوکي، ولی الله نقی پورفر/ ۱۳۹۹	حلقه تقویتی چرخه مدیریت دانش با توجه به کلام حضرت علی علیه السلام کسب دانش، خلق دانش، استفاده از دانش، تسهیم دانش و سازماندهی و ذخیره دانش است. چرخه در حرکت پیوسته و پویا به تصمیم‌گیری صحیح می‌انجامد. در این چرخه برای کسب دانش نیاز به استفاده از عقل کامل است. که در حکمت ۷۱، سخن اندک نشانه کمال عقل است. استفاده از دانش باعث موفقیت و دستاوردهای شخصی و سازمانی می‌شود که در تسهیم دانش مؤثر است. و با شناخت دانش با ارزش و تفکیک آنان به سازماندهی و ذخیره دانش کمک خواهد شد و همچنین سنجش فکر و سخن موانع تسهیم دانش (غرور، خودخواهی، مجادله، هوای نفس و...) رفع می‌شود.
ارائه الگوی مدیریت راهبردی دانش با تکیه بر اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله	حسین تاج‌آبادی، مصطفی نجاتی و منصور نیک‌چهره گل‌افزایی/ ۱۳۹۸	مدیریت دانش در رویکرد اسلامی از نظر ماهیت عبارتست از علم و هنر به کارگیری بهینه منابع برای دستیابی به حداکثر اهداف کلان، از طریق فرایند استنباطی - حکمی از تدابیر امامین انقلاب و منابع اساسی اسلام

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
		شامل کتاب، سنت، عقل و اجماع. عقل و اجماع و دانش بشری تنها در صورتی معتبر هستند که با کتاب و سنت در تعارض نباشند. فرایند مدیریت راهبردی دانش نیز شامل تجزیه و تحلیل وضعیت دانش موجود، ترسیم دانش مورد نیاز در وضع مطلوب و در نهایت تحلیل شکاف دانشی بین سطح موجود و مطلوب در ضمن ارائه راهبرد دانشی متناسب با کتاب و سنت و عقل و اجماع به همراه دانش بشری راهبرد مدیریت دانش در دو بعد ذهنی و عینی قابل بررسی است که در بعد ذهنی اصول، مبادی، رویکرد و نظریه مطرح است و در بعد عینی نیز ساختار، محتوا، فرایند و روش را باید مد نظر داشت
نظریه مدیریت دانش اسلامی؛ تبیین مبانی و اصول	اصغر باقرزاده، علی محمد احمدوند، نبی‌الله دهقان، محمد ابراهیم سنجقی، کاظم دهقان ده‌جمالی ۱۳۹۸/	با توجه به تفاسیر و منابع اسلامی به تبیین مبانی و اصول اساسی در مدیریت دانش پرداخته شده است. ارکان نظریه‌ساز در حوزه مدیریت دانش شامل معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و روش‌شناسی دانش و ماهیت آن، همچنین ویژگی‌های دانش و مراتب آن هستند که با توجه به هر کدام مؤلفه‌های مدیریت دانش مقدمات

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
		کسب دانش، کسب دانش، تحلیل و ارزیابی دانش، به کارگیری و ذخیره‌سازی دانش به تبیین ارکان می‌پردازد. در کسب دانش منابع و اصل و ریشه آن مستقیم یا غیرمستقیم به خداوند می‌رسد. دانش و کسب آن از برترین ارزش‌های انسانی است و همچنین کسب دانش روش‌های متنوعی دارد شرایط زمان و مکان در کسب دانش را باید در نظر گرفت. در تحلیل دانش کلان‌نگری و آینده‌نگری در طبقه‌بندی آن، نافع و فرگیر بودن، بی حد و مرز بودن و منطبق با سطوح هستی بودن بسیار مهم است. در حفظ و انتشار دانش آموختن به اهل و نا اهل باید رعایت شود، با کتابت و عمل کردن حفظ می‌شود، دانش با تعلیم منتقل می‌شود و با انتشار دانش به تولید علم کمک می‌شود. در به کارگیری دانش اینکه دانش با عمل گسترش می‌یابد دانش موجب شکوفایی عقل و خرد می‌شود رابطه دوسویه بین انسان و دانش وجود دارد. عمل به دانسته‌های قبلی زمینه شکوفایی علم را به وجود می‌آورد. و...

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
تبیین سازه‌های اساسی مدیریت دانش براساس نهج البلاغه	محسن منطقی / ۱۳۹۵	با توجه به خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌های نهج البلاغه سه سازه اساسی برای مدیریت دانش استخراج شده است که شامل مدیریت، منابع انسانی و محیط هستند. ابعاد مدیریتی انطباق با اسلام، هدفمندی دانش، فرایند دانش و صیانت معنوی بر اساس نهج البلاغه شناسایی شدند. ابعاد در منابع انسانی شامل صیانت معنوی و منابع دانش است. در سازه محیط نیز توجه به اقتضائات ضروری است. منظور از اقتضائات سازگاری با شرایط زمانی و مکانی است. توجه به این ابعاد باعث می‌شود که بتوان با مدیریت دانش سرمایه‌های فکری و دانشی را در سازمان بهبود و ارتقا بخشید. با توجه به کلام حضرت علی (ع) فرایند مدیریت دانش شامل سکوت، کسب، نگهداری، به‌کارگیری و انتشار دانش است. همچنین اگر منابع رایج دانش یعنی حیطه عقل و تجربه با حیطه وحی و شهود در هم بیامیزد نتایج بهتری حاصل خواهد شد.

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
تبیین مبانی نظری مدیریت دانش از دیدگاه اسلام و غرب	مهدی حمزه پور و مجتبی جواد/ ۱۳۹۵	نگاه اندیشمندان غربی این نظر را تأیید می‌کند که دانش یک ابزار عملی برای چهارچوب بندی تجربیات، به اشتراک گذاری بینش‌ها و همکاری در وظایف عملی است و به دانش از منظر باور شخصی صادق موجه نگاه نمی‌شود. مدیریت دانش در اسلام و مدیریت دانش دینی به معنای کشف حقیقت و حرکت جمعی به سوی اوست. در الگوی کار کرد دینی دانش، دانش قرین با انسانیت در نظر گرفته می‌شود. فرایند مدیریت دانش در اسلام کسب، نگهداری، به کارگیری و انتشار دانش است که برگرفته از آموزه‌های اسلام برای نیل به اهداف متأثر از نظام ارزشی اسلام است.
تبیین و مقایسه مبانی معرفت‌شناسی و فلسفی مدیریت دانش از دیدگاه اسلام و غرب	وحید فرهمند و رؤیا قاسمی و یاسر سبحانی فرد/ ۱۳۹۵	در پارادایم و گفتمان غرب دانش به مثابه دارایی است و تنها به کارکردهای اقتصادی دانش توجه می‌شود در چهار رویکرد «هنجاری، کارکرد گرا، نوکرد گرا یا عمل گرا» که در امتداد پارادایم اثبات گرایی مطرح شده‌اند. یا دانش تنها نقش پیش بینی، کاهش بی اطمینانی و تخصیص بهینه منابع را دارد که در امتداد گفتمان تفسیر گرایی،

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
		انتقادی و گفتمان محاوره‌ای معنا شده است. به‌طور خلاصه می‌توان گفت رویکرد گفتمان محاوره‌ای پست مدرن و گفتمان ساخت‌گرایی تفسیری در حوزه مدیریت دانش غرب وجود دارد. دانش در تمدن دینی چراغی است که راه را نشان می‌دهد بلکه در قلمرو شناخت برخی موضوعات نقش کلید، و در برخی موارد نقش میزان دارد و پایه پای وحی کاشف اراده الهی است. مفهوم مدیریت دانش در تمدن دینی به‌عنوان یک واقعیت اجتماعی است که مدینه اسلام همان مدینه فاضله علم و دانش است. در تمدن دینی دانش حاکم است و تمام اعضای انسان در مقابل به دست آوردن دانش مسئول هستند. تدبیرهای ضروری درباره دانش‌های ضروری حال و آینده تمدن دینی بر عهده تولیت دینی است. این تدابیر بسیار گسترده است و باید در نظامی هماهنگ در سطح خرد (فرد، گروه، سازمان و بین سازمان‌ها) و کلان (ملی و منطقه‌ای و جهانی) باید به آنها توجه کرد. فرایند مدیریت در رویکرد اسلامی دانش

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
		شامل سکوت، کسب، نگهداری و به کارگیری دانش و سپس انتشار آن است.
مدیریت دینی (دین بنیان): طرح مسئله «مدیریت دانش» در «تمدن دینی»	محمد موسی‌خانی، امیر مانیان، مرتضی جوادی آملی، حسنعلی نعمتی شمس آبادی ۱۳۹۵	در فرایند مدیریت دانش کشف، انتخاب، اکتساب، جذب، ترکیب، درونی‌سازی، ایجاد، خلق و تولید دانش‌ها، همچنین توزیع، نشر، انتشار و انتقال آنها در سطح تمدن دینی بسیار مهم است. مدیریت دین بنیان در اسلام رشد علمی و ترقی عملی در مدینه فاضله در گرو شناخت صحیح مبانی انسان شناسانه دینی است. مبانی انسان‌شناسی شامل سرانجام و فرجام، آرمان‌گرایی و اهداف مهم است.
تبیین مدیریت دانش از دیدگاه اسلام	پیمان اخوان و سیدپیمان خادم‌الحسینی/ ۱۳۹۲	هشت زیر ساخت مهم با توجه به آیات ۱ تا ۶ سوره علق می‌توان برای مدیریت دانش در نظر گرفت. زیرساخت فرهنگی و اجتماعی، حمایت مدیریت و رهبری، سیستم منابع انسانی، گروه‌های دانش، شبکه سازمان غیر رسمی، سازمان رسمی، محیط، ابزارهای مدیریت دانش، فناوری اطلاعات، بهبود پیوسته.
مدیریت دانش با الهام از منابع اسلامی	محسن نطقی و ظاهر اکبری/ ۱۳۹۲	در ابتدا فرایند دانش از نگاه برخی اندیشمندان غربی بررسی می‌شود که شامل ایجاد، حفظ و به کارگیری دانشی است که

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
		برای سازمان ارزش افزوده ایجاد کند و یا ایجاد و خلق، آماده سازی، انتشار و تجاری سازی معرفی کرده است. ولی فرایند مدیریت دانش در اسلام سکوت، کسب، حفظ و نگهداری، عمل و به کارگیری و آخرین مرحله انتشار و اظهار آن است.
جهان بینی اسلامی در مدیریت دانش: کاربرد در سیستم آموزش مسلمانان	شفیق حسین الهدی ۲۰۱۴/	دانش در رویکرد اسلامی در درون الگوی یقین و حقیقت درک می شود. مدیریت دانش وابسته به افراد است نه سیستم. خلق و مدیریت دانش امری فردی نبوده بلکه جمعی است. افراد بخش بزرگی از دانش را در سازمان توسعه می دهند و آن را به وسیله تعامل با یکدیگر و با منبع دانش از طریق تجربیات کسب می کنند داده ها، اطلاعات، دانش و خرد باید از منظر مبتنی بر ایمان و هم در داخل خصوصیات اسلام در نظر گرفته شود. اطلاعات خارج از چارچوب اگر براساس الگوهای اساسی تفسیر شوند قابل استفاده هستند در غیر این صورت الاستیک و گیج کننده بوده و شایسته بی احترامی اند.

عنوان پژوهش	پژوهشگران و تاریخ پژوهش	یافته‌ها
از نظریه دانش (معرفت‌شناسی) تا مدیریت دانش: ارائه مدل مفهومی تأثیرپذیری مدیریت دانش از معرفت‌شناسی	حسنعلی نعمتی شمس‌آباد و همکاران/۱۳۹۴	مرور مبانی معرفت‌شناسی و رابطه آن با مدیریت دانش از طریق پارادایم‌های کلان اجتماعی تمدنی و تئوری‌های دانش (معرفت شناختی) نظریه‌های مستقر در سایر علوم مرتبط (مدرن غرب و تمدن دینی) باعث ایجاد نظریه‌های دانش شده و در عرصه عمل مدیریت دانش تأثیرگذار است. معرفت‌شناسی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر مدیریت دانش اثر گذار است. این تأثیر اساسی باعث تغییر مفروضات بنیادی و نظریه‌های مدیریت دانش و کنش‌های مدیریت دانشی می‌شود.

۵. تحلیل یافته‌ها

در حال حاضر با پیشرفت سریع علم و فناوری مدیریت تغییر سازمانی اهمیت ویژه‌ای دارد. چنین روند رو به رشد در لزوم تغییر سازمانی نیاز به دانش و مهارت کافی برای تکامل و بهبود سازمانی دارد. مدیران با کسب دانش مانند آگاهی از نظریه‌های حوزه کسب و کار خود، یادگیری استفاده از فناوری نو، توانمندسازی خود در تطبیق و اقتباس مهارت و استراتژی و پذیرا بودن تفکر خلاق می‌توانند به رهبران تغییر تبدیل شوند. رهبران تغییر از توانایی‌های خود و افراد پیرامون خود به خوبی استفاده می‌کنند (نائینی نوری، ۱۳۹۳). مدیران موفق افکار و آراء دیگران را سبک و سنگین کرده و آنگاه رأی قاطع را برمی‌گزینند. کسب دانش، تحلیل و بررسی آن، ایمان به ارزش کار انتقادپذیری و آشنایی به علوم زمان و در نهایت تصمیم قاطع از ویژگی‌های مدیریت هوشمند اسلامی است (سبحانی، ۱۳۷۱).

با توجه به اهمیت دانش در پیشبرد اهداف سازمان و همچنین نوع رویکرد به خود دانش، اهمیت ارجاع به تئوری مدیریت اسلامی نمایان می‌شود. دانش در غرب جنبه ابزاری دارد و به مثابه دارایی بوده، که برای رسیدن به بازده اقتصادی و پیشرفت سازمان، کارایی دارد (فرهمنده و همکاران، ۱۳۹۵)، و در حالی که در تمدن اسلامی دانش راهی برای رسیدن به مدینه فاضله بوده و دارای الگویی از یقین و حقیقت می‌باشد. افراد دانش را در تعامل با یکدیگر و در اتصال به منبع دانش و مبتنی بر ایمان درک می‌کنند (شفیق حسین، ۲۰۱۴م؛ باقرزاده و همکاران، ۱۳۹۸).

تأثیرپذیری از معرفت‌شناسی، مبنایی و اساسی است. و بر مدیریت دانش اثر گذار بوده و دامنه کنش و تحول در آن و چگونگی مدیریت را در سازمان و در نتیجه عملکرد آن تغییر خواهد داد. افزون بر مبنایی معرفت‌شناسی مبنایی جهان‌بینی یا هستی‌شناسی و انسان‌شناسی به شکل مستقیم و غیرمستقیم بر مدیریت دانش اثر گذار است (نعمتی شمس‌آباد و همکاران، ۱۳۹۴).

سه سازه اساسی که در مدیریت دانش اسلامی استنباط می‌شود مدیریت، منابع انسانی و محیط است (منطقی، ۱۳۹۵). مدیریت دانش اسلام و مدیریت اسلامی نوعی مدیریت منتج از جهان‌بینی اسلامی است. اسلام به واسطه کمال خود، برای همه شؤون مدیریت رهنمودهای منسجمی دارد که می‌توان در مدیریت به کار برد... اهدافی که مدیریت اسلامی دنبال می‌کند اهدافی است که دین مبین اسلام برای انسان‌ها قایل است... بنابر این هدف اصلی مدیریت اسلامی قرب خداوند است (رک، نظامی‌وندچگینی، جلیلود، ۱۳۹۲).

سازه مدیریت منابع انسانی تابع استفاده صحیح و رهبری هدایت‌مند از منابع فکری است که شامل سه ساختار سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه مشتری است و مدیریت دانش در سه مرحله می‌تواند به نتیجه مطلوب برسد (مجموعه نویسندگان دانشگاه هاروارد، ۱۳۸۹، صص ۳۱-۳۲). هدایت و رهبری سیستم منابع انسانی (ساختار سازمانی، شرح وظایف، انگیزش و...) شامل نظم در امور، صفوف با بنیان مرصوص، شایسته سالاری بر مبنای دانش و تقوا محوری، تنظیم شرح وظایف بر مبنای اهلیت، اطاعت از اولی الامر، عدالت

و ظرفیت افراد بر عهده مدیریت دانش هدفمند است (اخوان، خادم الحسینی، ۱۳۹۲).

برخی راه‌حل‌های مدیریت دانش به تکنولوژی‌ها و زیر ساخت‌ها نیازمندند که باید در عمل ایجاد شوند. مدیریت دانش همان‌طور که به‌صورت مستقیم تحت تأثیر معرفت‌شناسی است، به‌صورت غیرمستقیم به واسطه پارادایم‌های خرد (که تحت تأثیر پارادایم‌های فکری مستقر در جامعه و تمدن هستند) و پارادایم کلان (که متأثر از پارادایم خود و تفکر مستقر در جامعه و تمدن هستند) از معرفت‌شناسی اثر می‌پذیرد (نعمتی شمس‌آباد و همکاران، ۱۳۹۴).

فرایند مدیریت دانش با رویکرد اسلامی با اندکی تغییر در نوع بیان و تعداد مؤلفه‌ها به‌طور کلی شامل پنج حلقه اساسی سکوت، کسب دانش، نگهداری دانش، به‌کارگیری دانش و انتشار دانش است (رک. تاج‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۸؛ حاجی غلام‌سریدی و همکاران، ۱۳۹۹؛ منطقی، ۱۳۹۵؛ حمزه‌پور، جوادی، ۱۳۹۵؛ فرهمند و همکاران، ۱۳۹۵؛ موسی‌خانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ منطقی، اکبری، ۱۳۹۲).

البته شروع فرایند و چرخه مدیریت دانش، نیازمند شکل‌گیری زیر ساخت‌های اساسی است تا بتواند این فرایند به تصمیم‌گیری صحیح بینجامد و نتیجه مطلوب حاصل شود. بر اساس آیات قرآن، این زیر ساخت‌ها شامل زیرساخت فرهنگی و اجتماعی، حمایت مدیریت و رهبری، سیستم منابع انسانی، گروه‌های دانش، شبکه سازمان غیر رسمی، سازمان رسمی، محیط، ابزارهای مدیریت دانش، فناوری اطلاعات، بهبود مستمر می‌باشند (اخوان، خادم الحسینی، ۱۳۹۲). برای بهبود پیوسته در مدیریت دانش و سازمان اقتضائات محیطی و تغییرات کسب و کار و تغییرات محیط را در نظر گرفت.

حدیثی از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم روایت شده است که فرمودند: «أَوَّلُ الْعِلْمِ الْأَنْصَاتُ؛ اولین فرایند دانش، سکوت است» (دیلمی، ۱۴۰۸). منظور از سکوت در فرایند مدیریت دانش انتظار و بررسی جوانب موضوع است و اینکه مدیر بدون پیش‌داوری درباره تفکر و استراتژی سازمان به بررسی امور بپردازد. واژه انصاف و سکوت که در برخی احادیث نقل شده است حاکی از سکوتی همراه با تفکر، دقت روی مسائل و شناسایی دانش

است. چه دانشی نیاز است کسب شود؟ طی چه زمان؟ در چه سطحی؟ از کدامین منبع؟ و اینکه چه دانشی در اولویت باشد؟ (منطقی، اکبری، ۱۳۹۲).

دومین مؤلفه از فرایند مدیریت دانش، کسب دانش است. در این قسمت، اولین مرحله فعالیت عملی و سازمانی مدیر عالی دانش آغاز می‌شود؛ یعنی پس از اینکه دانش ضروری سازمان با سکوت و تفکر شناسایی شد، مدیر عالی دانش یا رهبری دانش، افراد خبره را بسیج کند تا مهارت‌ها و توانمندی‌ها را کسب کنند (منطقی، اکبری، ۱۳۹۲). در این مرحله مدیران به کمک ابزارها از جمله مصاحبه تخصصی، مستندسازی تجارب، استفاده از تکنیک‌ها و رسم فلوچارت‌ها و... به کسب دانش می‌پردازند (غلام سریزدی و همکاران، ۱۳۹۸). در این مرحله، مرحله اول عملیات مدیریت دانش یعنی شناخت محیط و سازمان، الگوبرداری و ممیزی دانش آغاز می‌شود. حضرت علی علیه السلام در نامه به مالک اشتر به این نکته تأکید دارند: «پس هر چیز را در جای خود گذار و در هر کاری دقت کن» (نهج البلاغه، نامه ۵۳).

مؤلفه سوم نگهداری دانش به معنای حفظ و نگهداری دانش در حافظه سازمان است، مبدا که از حافظه سیستم پاک شود چنانچه در حدیثی از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نقل شده است آفت علم نسیان است (دارمی، بی‌تا، ج ۱، ص ۶۲۹).

مؤلفه چهارم به کارگیری دانش است که ملازم با مرحله دوم عملیات یعنی راهبرد (استراتژی) خط مشی، مأموریت و اهداف می‌باشد، در این مرحله باید مدیر با به کارگیری دانش به انتشار و حفظ آن کمک نماید و اساساً زمینه اعمال دانش در سازمان با به کارگیری آن محقق می‌شود (باقرزاده و همکاران، ۱۳۹۸). پس از زمینه عملی در به کارگیری دانش، مدیر وارد فاز تصمیم‌گیری شده و مرحله چهارم و پنجم فعلی تحقق دانش محقق می‌شود که چهارمین فعل شامل مدیریت تغییر، مدیریت خطر پذیری، آموزش و فرهنگ‌سازی و پنجمین ارزیابی، بهبود شاخص‌ها، معیارها و عملکردها، نظارت و کنترل است. مدل فرایند مدیریت دانش با توجه به پژوهش‌های انجام شده به شکل زیر ترسیم می‌شود.

مدیریت تغییر و تحول و میزان آموزش در فرهنگ سازمان جلوه پیدا می کند و در ارزیابی نیز مدیریت دانش معیارها و عملکردها را تطبیق داده و با مبانی دینی مورد سنجش قرار می دهد.

نکته قابل توجه در مدیریت دانش با رویکرد دینی توجه به زیرساخت های هشت گانه مدیریت دانش است که متناسب با تغییرات فناوری و تغییرات کسب و کار، همچنین با توجه به اقتضائات محیطی این زیرساخت ها تبیین و احصا می شوند.

پیشنهادهات

۱- درباره مدیریت دانش و مؤلفه های آن در رویکرد دین بنیان، منحصر در بعد روایی است و به ابعاد عملی مدیریت دانش در زمان ائمه علیهم السلام و یا امامین انقلاب تحقیق و پژوهش در خور توجهی وجود ندارد. انجام پژوهش موردی در این زمینه کاربردی و قابل توجه است.

۲- انجام پژوهش موردی درباره مدیریت دانش ارائه شده در سطح ملی و عملیاتی و توجه به مبانی اسلامی مدیریت دانش در فرهنگ سازمان ها، می تواند زمینه ساز ترویج رویکرد نوین در مدیریت دانش دین بنیان ایرانی باشد.

۳- مبانی معرفت شناسی و دینی در مدیریت دانش بررسی شده است ولی انجام پژوهشی درباره مدیریت دانش مبتنی بر فطرت انسانی، تفاوت رویکرد دینی با غربی را با وضوح بیشتری نمایان می سازد.

۴- مدیریت دانش در نظام آموزشی، بانکداری، اقتصادی، نظامی و... سایر سازمان ها تأثیرگذار است. اما تمهیدات لازم برای عملیاتی شدن آن، ناکافی به نظر می رسد. اگر هر کدام از سازمان ها، کارکنان خود را ملزم به عرضه تجربیات علمی و دانش روز کنند، خود به خود چرخه مدیریت دانش به حرکت در خواهد آمد.

منابع

- اخوان، پیمان؛ خادم الحسینی، سیدپیمان. (۱۳۹۲). تبیین مدیریت دانش از دیدگاه اسلام، مدیریت اسلامی، ۲۱(۲)، صص ۹۹-۱۲۶.
- باقرزاده، اصغر؛ احمدوند، علی محمد؛ دهقان، نبی الله؛ سنجقی، محمدابراهیم؛ دهقان دهجمالی، کاظم. (۱۳۹۸). نظریه مدیریت دانش اسلامی؛ تبیین مبانی و اصول، تحقیقات بنیادین علوم انسانی، ۵(۲)، صص ۱۱۷-۱۵۰.
- بنیادی نائینی، علی؛ نوری، بهمن. (۱۳۹۳). مدیریت و ملاصدرا. همایش بین المللی مدیریت. تاج آبادی، حسین؛ نجاتی، مصطفی؛ نیک چهره گل افزایی، منصور. (۱۳۹۷). ارائه الگوی مدیریت راهبردی دانش با تکیه بر اسلام ناب محمدی (ص)، مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۳(۱۰)، صص ۲۵۰-۲۲۷.
- حاجی غلام سریزدی، علی؛ زارع بنادکوی، عباس؛ تقی پور فر، ولی الله. (۱۳۹۹). پویاشناسی مدیریت دانش در سیره امام علی (ع)، پژوهشنامه نهج البلاغه، ۸(۳۱)، صص ۸۵-۵۹.
- حمزه پور، مهدی؛ جوادی، مجتبی. (۱۳۹۵). تبیین و مقایسه مبانی نظری مدیریت دانش از دیدگاه اسلام و غرب، تحقیقات بنیادین علوم انسانی، ۲(۳)، صص ۵۸-۳۱.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۳). لغت‌نامه (ج ۱۰). تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- دیلمی، حسن بن احمد. (۱۴۰۸ق). اعلام الدین فی صفات المؤمنین. قم: مؤسسه آل البيت.
- رضایی نور، جلال؛ آقاخانی، نرگس؛ کرامت‌فر، عبدالصمد. (۱۳۹۵). فناوری‌های مدیریت دانش. قم: دانشگاه قم.
- سبحانی، جعفر. (۱۳۷۱). ویژگی‌های عمومی مدیریت از دیدگاه اسلام، مدیریت دولتی، ۶(۱۸)، صص ۲۹-۱۶.
- فرهمند، وحید؛ قاسی، رؤیا؛ سبحانی فرد، یاسر. (۱۳۹۵). تبیین و مقایسه مبانی معرفت‌شناسی و فلسفی مدیریت دانش از دیدگاه اسلام و غرب، اسلام و پژوهش‌های مدیریتی، ۵(۱۲)، صص ۱۲۱-۹۹.

- معین، محمد. (۱۳۴۳). فرهنگ فارسی (ج ۲). تهران: مؤسسه انتشارات امیر کبیر.
- مجموعه نویسندگان دانشگاه هاروارد. (۱۳۸۹). مدیریت دانش در جهت توسعه (مترجم: محمد سیف). تهران: شرکت مهندسی نیروی نفت و گاز سپانیر.
- منطقی، محسن. (۱۳۹۵). تبیین سازه‌های اساسی مدیریت دانش براساس نهج البلاغه، مطالعات مدیریت انتظامی، ۱۱(۴)، صص ۵۳۰-۵۱۳.
- منطقی، محسن؛ اکبری، ظاهر. (۱۳۹۲). مدیریت دانش با الهام از منابع اسلامی، اسلام و پژوهش‌های مدیریتی، ۳(۱)، صص ۷۹-۵۹.
- موسی‌خانی، محمد؛ مانیان، امیر؛ اخگر، بابک؛ جوادی آملی، مرتضی؛ نعمتی شمس‌آباد، حسنعلی. (۱۳۹۲). مدیریت دانش دینی (دین بنیان): طرح مسئله «مدیریت دانش» در «تمدن دینی»، اسلام و مدیریت، ۲(۳)، صص ۷-۴۲.
- مهرعلیزاده، یدالله؛ عبدی، محمدرضا. (۱۳۸۸). نظام مدیریت دانش. اهواز: دانشگاه شهید چمران.
- نظامی‌وند چگینی، هوشنگ؛ جلیوند، محمدرضا. (۱۳۹۲). نگرش اسلامی به مدیریت در مقابل مدیریت اسلامی، اسلام و مدیریت، ۲(۳)، صص ۱۲۳-۱۳۹.
- نعمتی شمس‌آباد، حسنعلی؛ موسی‌خانی، محمد؛ مانیان، امیر. (۱۳۹۴). از نظریه دانش (معرفت‌شناسی) تا مدیریت دانش؛ ارائه مدل مفهومی تأثیر پذیری مدیریت دانش از معرفت‌شناسی، علوم مدیریت ایران، ۹(۳۵)، صص ۵۷-۲۵.
- یعقوبی، ابوالقاسم؛ عروتنی موفق، اکبر؛ فتحی، فتانه. (۱۳۹۷). سبک‌های مدیریت در نهج البلاغه، پژوهشنامه نهج البلاغه، ۶(۲۱)، صص ۷۷-۵۷.
- Mai Nguyen&Sharyn Rundle-Thiele&Ashish Malik and Pawan Budhwar (2021) Impact of technology-based knowledge sharing on employee outcomes: moderation effects of training, support and leadership, Journal of knowledge management.
- Sharma. Pankaj. (2004). Knowledge management. New delhi. A.P.H publishing corporation.

Shafigh, Hussain Vazhathodi AL-Hudawi & Mohammad Borhanden Musah and Abdul Rahim Hamdan, (2014) ,Islamic Worldview on Knowledge Management: Implication for Muslim Education System, World Journal of Islamic History and Civilization.